

پایان نامه
جهت اخذ دانشنامه دکتری
در رشته علوم اقتصادی

موضوع:

زمینه های اقتصادی فقر در ایران

استاد راهنما: دکتر سید محمد سعید نوری نائینی
استاد مشاور: دکتر مرتضی قره باغیان، دکتر خسرو منطقی
نگارش: سهیلا پروین

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول:

مروری بر ادبیات فقر و توزیع در آمد در اندیشه های اقتصادی

مقدمه

اقتصاددانان کلاسیک (اسمیت , ریکاردو , مالتوس)

اقتصاددانان مکتب نئوکلاسیک

اقتصاددانان مکتب کینز

نظریات رشد دهه ۱۹۶۰

تحولات مدل های رشد بعد از دهه ۱۹۶۰

راهبردهای توسعه با جهت گیری اشتغال

مدل های تعدیل توام با رشد (استراتژی نیازهای اولیه, راهبرد رشد توام با عدالت)

تأثیرات متقابل رشد و توزیع (تاثیر رشد بر توزیع , تاثیرات توزیع بر رشد)

برخی از مطالعات انجام شده در زمینه فقر و توزیع در آمد در ایران

یافته های فصل اول

فصل دوم:

بررسی ساختار اقتصاد ایران از دیدگاه فقر و توزیع درآمد

مقدمه

زمینه های نابرابری در فرآیند رشد
فرآیند صنعتی شدن
تحولات بخش صنعت بعد از انقلاب اسلامی
بخش کشاورزی
اصلاحات ارضی
ویژگیهای توزیع زمین بعد از انقلاب اسلامی
سرمایه گذاری
اشتغال
ساختار بودجه دولت
آثار توزیعی بودجه دولت
سرمایه گذاری بخش عمومی
سرمایه گذاری بخش خصوصی
رشد مصرف و تشکیل سرمایه
ساختار بازار داخلی
یافته های فصل دوم

فصل سوم:

توزیع در آمد و مصرف

مقدمه

عوامل موثر بر نابرابری توزیع در آمد
مسائل اندازه گیری توزیع درآمد
نابرابری توزیع درآمد در ایران
توزیع درآمد در بخشهای مختلف اقتصاد
برآورد توزیع درآمد در جامعه شهری
نتایج استفاده از توزیع پارتودر برآورد توزیع درآمد
نابرابری توزیع هزینه
ویژگی خانوار در طبقات هزینه
توزیع هزینه در مناطق شهری
توزیع هزینه در مناطق روستائی
تحلیل نابرابری

روش آنالیز
نابرابری هزینه در مناطق شهری و روستائی
نابرابری هزینه در مشاغل مختلف
نابرابری هزینه قسمتهای مختلف
نابرابری هزینه در فعالیتهای مختلف اقتصادی
یافته های فصل سوم
ضمیمه فصل سوم

فصل چهارم:

تورم ، توزیع در آمد و هزینه

مقدمه

تورم ساختاری (روابط تولید و نهاده ها - سیاستهای ارزی بازار کار)
اثرات توزیعی تورم بر درآمد (تغییر قیمت در شرایط تولید ثابت، تغییر قیمت در شرایط تولید متغیرها، سیاستهای قیمتی و اشتغال)
تأثیر تورم بر هزینه
روش اندازه گیری (تابع روبین - کلاین) روش برآورد
شاخص هزینه زندگی
نتایج برآورد
تغییرات شاخص هزینه زندگی
کشش درآمدي و قیمتی کالاهای مختلف در گروههای هزینه (کشش در آمدی- کشش قیمتی
کششهای متقابل)
یافته های فصل چهارم
ضمیمه فصل چهارم

فصل پنجم:

آثار توزیعی مالیات

مقدمه

محدودیتهای سیاست مالیاتی از دیدگاه توزیعدر آمد
تأثیر نرخهای تصاعدي بر توزیع درآمد (گزینه های فرضی)
مفهوم بار مالیاتی
ترکیب منابع درآمدی دولت

ساختار مالیاتها

مالیتهای مستقیم (مالیات بر سود شرکتها - مالیات بر درآمد - مالیات بر ثروت و سایر انواع مالیات
بر درآمد)

مالیتهای غیر مستقیم (مالیات بر واردات , مالیات بر مصرف و فروش)

توزیع بار مالیاتی خانوارها

منابع توزیعی بار مالیاتی

اثرات توزیعی مالیات

بار انواع مالیاتها

یافته های فصل پنجم

ضمیمه فصل پنجم

فهرست منابع

چکیده

مسئله‌های جریان توسعه سهم کار در عایدی تولید همراه با رشد بازدهی نیروی کار افزایش می‌یابد، توزیع بین کار و سرمایه شکل بهتری بخود می‌گیرد و قر از حداقل نسبی خود حرکت خواهد کرد. با توجه به رشد بازدهی نیروی کار، فقر قعا محدود خواهد شد، اما سؤال اساسی این است که: " آیا نرخ رشد قابل حصول برای از بین بردن فقر در یک محدوده زمانی مشخص کافی است؟ "

تجربه سی سال گذشته رشد در کشورهای درحال توسعه که با تکیه بر الگوهای مبتنی بر هدف " رشد حداکثر تولید " شکل گرفته است، نشان داد که حتی نرخهای رشد بالا نتوانسته بیکاری و پیامد آن یعنی فقر را محدود نماید. بهمین دلیل دهه ۱۹۶۰ شاهد تغییر جهت الگوی های رشد بود. همراه با گسترش نقش نیروی انسانی در رشد اقتصادی، الگوهای رشد دهه ۱۹۹۰، توسعه منابع انسانی را بیش از پیش مدنظر قرار دادند.

از مرور نظریات رشد در مکاتب مختلف اقتصادی در فصل اول، این نتیجه حاصل می‌گردد که محور اصلی تحلیل تمامی اقتصاددانان توسعه، " قبول و باور این نکته است که عملکردهای اقتصادی، ارتباط غیر قابل انکاری با ماهیت جوامع هم عصر آنها دارد. " بدون شک شرایط فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی حاکم بر جوامع مختلف بر فرآیند رشد تاثیر عمده ای داشته است.

در ارتباط با تاثیر مراحل رشد اقتصادی بر توزیع در آمد و فقر، فصل دوم این تحقیق به بررسی زمینه های گسترش دوگانگی و تاثیر انتخاب استراتژیهای صنعتی شدن بر بخش های مختلف اقتصاد و نیز نقش دولت در قالب ساختار بودجه، بر فرآیند رشد اقتصاد ایران، می پردازند. مجموعه عوامل نشان میدهد که شرایط دوگانگی اقتصادی ناشی از اتخاذ سیاستهای صنعتی شدن و نقش درآمدهای حاصل از نفت در اقتصاد، زمینه های بروز بیکاری، توزیع نابرابر درآمد و فقر را پدید آورده است. بطوریکه شاخصهای توزیع تصویری بسیار نابرابر از توزیع درآمد (و هزینه) را نشان میدهند. شدت نابرابری تا اندازه ای است که سهم یک درصد قشر پردرآمد در مصرف تقریبا ۱/۴ برابر سهم بیست درصد فقیر جامعه می باشد.

این در شرایطی است که اتخاذ سیاستهای حمایتی در دهه اخیر تا حدود زیادی نابرابری را تعدیل نموده است. علیرغم عدم وجود اطلاعات در زمینه توزیع درآمد، برآوردهای آماری در فصل سوم نشان میدهد که نابرابری توزیع درآمد بسیار گسترده تر است. بطوریکه ضریب جینی در مناطق شهری (در سال ۱۳۶۸) نابرابری توزیع درآمد را بیش از ۰/۴۸ برآورد می کند.

تمرکز عمده درآمد، بیشتر در بخش های خدمات تجاری (بخش غیر دولتی) می باشد، که این ویژگیهای اغلب کشورهای توسعه یافته است که فرآیند توسعه خود را بر محور درآمدهای برون زا قرار داده اند. در ادامه فصل سوم ضمن ارائه تصویر توزیع درآمد و هزینه، سعی گردیده نقش عواملی نظیر منطقه (شهر و روستا)، شغل، سمت و یا فعالیت در بخش های اقتصادی، در توزیع درآمد از طریق روش تجزیه نابرابری تعیین گردد. همچنین ملاحظات این فصل، این ایده که " رشد

حداکثر تولید " قادر است , شرایط نابرابری و گستردگی فقر را تعدیل نماید, مورد تردید قرار می دهد.

از آنجا که پدیده تورم در فرآیند توسعه امر اجتناب ناپذیری است و این پدیده در روند خود , در شرایطی که اقتصاد قادر است بدون کاهش مصرف, با تکیه بر منابع برون زا تشکیل سرمایه را تحقق بخشد , سرعت بیشتری به خود می گیرد و سیاستهای کنترل تورم نظیر " قیمت گذاری" و یا " تعیین نرخ ارز" می تواند تاثیرات توزیعی را در جهت نابرابری شدت بخشد. فصل چهارم این رساله به تاثیر پدیده تورم بر نابرابری توزیع درآمد (وهزینه) می پردازد و با اندازه گیری تغییرات شاخص هزینه زندگی طبقات مختلف جامعه از طریق برآورد توابع تقاضا , نشان میدهد که تورم نابرابری توزیع را تشدید می کند.

بنظر بسیاری از نظریه پردازان توسعه , فرآیند رشد, نابرابری را در بطن خود دارند و این نابرابری برای کشورهای برخوردار از یک توزیع اولیه ناعدلانه متکی به منابع بیرونی در فرآیند رشد , احتمال اینکه منافع حاصل از رشد نیز به گونه ای نابرابر توزیع شود , افزایش می یابد. در این شرایط معمولا سیاستهای مالی بعنوان یکی از مهمترین ابزارهای تعدیل توزیع در آمد (و مصرف) مد نظر قرار می گیرد. نقش این سیاستها در قالب تعدیل ساختاری مالیاتی و مقایسه نرخ اصابت مالیات در گروههای مختلف در فصل آخر تشریح گردیده است. در این فصل ضمن بررسی نقش ضعیف درآمدهای مالیاتی در اقتصاد ایران که عمدتا ناشی از وجود درآمدهای حاصل از نفت می باشد , آثار توزیعی مالیات در قالب هشت گزینه , بار مالیاتی طبقات مختلف جامعه محاسبه گردیده است.

مقایسه ضرایب جینی و سهم طبقات مختلف در درآمد قبل و بعد از مالیات نشان می دهد که سیاستهای مالیاتی تقریبا هیچگونه اثر تعدیل کنندگی بر توزیع در آمد نداشته است, بلکه بخاطر ساختار مالیاتها , سهم بالای مالیاتها غیر مستقیم , تکیه بر مالیات سهل الوصول و عدم کارایی سیستم اخذ مالیات , اینسیاستها نوعا" اثر ضد تعدیل داشته اند. بطوریکه با فرض قابلیت انتقال مالیات بر مصرف کنندگان (در سال ۱۳۶۸) , ده درصد کم در آمد ۶/۴ درصد و ده درصد پر درآمد ۵/۷ درصد از درآمد خود را به عنوان مالیات پرداخت نموده اند.

مجموعه این عوامل یعنی نابرابری شدید در توزیع در آمد فقر گسترده حداقل از دو بعد می تواند بعنوان مانع رشد مطرح شود. بی تردید توزیع نابرابر درآمد , با ایجاد محدودیت در تقاضا و تاثیر بر ترکیب تولید , ساختار بازار تحت تاثیر قرار خواهد داد. بگونه ای که در اثر تنوع در تقاضای قشر محدود پر درآمد و کاهش تقاضای قشر عظیم کم درآمد , ساختار تولید تغییر کرده و مانع برخورداری بخش تولیدی از مزایای تولید در مقیاس انبوه خواهد گردید. از طرف دیگر با توجه به نقش نیروی انسانی در فرآیند رشد, گستردگی فقر و توزیع نابرابر درآمد , منجر به سطح پایین بهره وری بخش عظیمی از نیروی کار خواهد شد که این امر خود رشد بلند مدت تولید را محدود خواهد نمود.